

Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα «Κλιματική δικαιοσύνη»

(γνωμοδότηση πρωτοβουλίας)

(2018/C 081/04)

Εισηγητής: ο κ. **Cillian LOHAN**

Απόφαση της συνόδου ολομέλειας	23.2.2017
Νομική βάση	Άρθρο 29 παράγραφος 2 του εσωτερικού κανονισμού Γνωμοδότηση πρωτοβουλίας
Αρμόδιο τμήμα	Γεωργία, αγροτική ανάπτυξη και περιβάλλον
Υιοθετήθηκε από το τμήμα	3.10.2017
Υιοθετήθηκε από την ολομέλεια	19.10.2017
Σύνοδος ολομέλειας αριθ.	529
Αποτέλεσμα της ψηφοφορίας (υπέρ/κατά/αποχές)	194/12/8

1. Συμπεράσματα και συστάσεις

1.1. Η έννοια της κλιματικής δικαιοσύνης αντιμετωπίζει την παγκόσμια αλλαγή του κλίματος ως πολιτικό και ηθικό ζήτημα και όχι απλώς ως αυστηρά περιβαλλοντικό. Συνήθως αντιμετωπίζεται σε ένα παγκόσμιο πλαίσιο χωρικής και χρονικής αλληλεξάρτησης και αναγνωρίζει ότι οι πλέον ευάλωτες και φτωχές κοινωνικές ομάδες συχνά υφίστανται το μεγαλύτερο μέρος των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής. Αυτό συμβαίνει δε παρά το γεγονός ότι οι ομάδες αυτές είναι οι λιγότερο υπεύθυνες για τις εκπομπές που οδήγησαν στην κλιματική κρίση. Γενικότερα, στην παρούσα γνωμοδότηση, η κλιματική δικαιοσύνη αναγνωρίζει την ανάγκη να εξεταστεί κατά πόσον είναι δίκαιο να υφίστανται οι πολίτες και οι τοπικές κοινότητες τον συχνά δυσανάλογο αντίκτυπο της κλιματικής αλλαγής, τόσο στις αναπτυσσόμενες όσο **και** στις ανεπτυγμένες οικονομίες.

1.2. Η ΕΟΚΕ πιστεύει ότι όλοι οι πολίτες έχουν δικαίωμα σε ένα υγιεινό καθαρό περιβάλλον και δικαιούνται να αναμένουν από τις κυβερνήσεις να επωμιστούν την ευθύνη για τις εθνικές τους δεσμεύσεις και τις εθνικά καθορισμένες συνεισφορές (ΕΚΣ) στο πλαίσιο της συμφωνίας του Παρισιού έναντι των παραγόντων και των απειλών που σχετίζονται με την κλιματική αλλαγή, αναγνωρίζοντας όχι μόνο τις πιο προφανείς περιβαλλοντικές και οικονομικές πτυχές αλλά και τον κοινωνικό αντίκτυπο.

1.3. Η ΕΟΚΕ προτείνει την έναρξη δημόσιας συζήτησης σχετικά με τον Χάρτη δικαιωμάτων της ΕΕ για το κλίμα, με σκοπό την ενσωμάτωση των δικαιωμάτων των πολιτών και της φύσης στις προκλήσεις που θέτει η παγκόσμια κρίση της κλιματικής αλλαγής. Παρότι αναγνωρίζει τον ηγετικό ρόλο που διαδραματίζει η ΕΕ για την προώθηση ενός ισχυρού και δίκαιου διεθνούς καθεστώτος για το κλίμα, η ΕΟΚΕ ενθαρρύνει τα θεσμικά όργανα της ΕΕ και τις εθνικές κυβερνήσεις να αναλάβουν δράση για την κλιματική δικαιοσύνη σε όλα τα επίπεδα: παγκόσμιο, ευρωπαϊκό, εθνικό και κοινοτικό. Η διαδικασία του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως μέσο για την επίτευξη αυτού του φιλόδοξου στόχου. Η κλιματική δικαιοσύνη αφορά τη δικαιοσύνη τόσο για τους ανθρώπους όσο και για το περιβάλλον από το οποίο εξαρτιόμαστε — και τα δύο είναι αλληλένδετα. Εν προκειμένω, η ΕΟΚΕ υπενθυμίζει δύο πρόσφατες πρωτοβουλίες: το Παγκόσμιο σύμφωνο για το Περιβάλλον και το σχέδιο Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων της Ανθρωπότητας.

1.4. Τα συστήματα παραγωγής και κατανάλωσης πρέπει να αλλάξουν ώστε να προσαρμοστούν στην κλιματική αλλαγή και να τη μετριάσουν. Η εν λόγω μετάβαση θα πρέπει να πραγματοποιηθεί σε παγκόσμια κλίμακα και σε τομεακό πλαίσιο και η ΕΕ μπορεί να διαδραματίσει ηγετικό ρόλο εν προκειμένω. Οι πλέον ευάλωτοι επιχειρηματικοί τομείς και εργαζόμενοι πρέπει να προσδιοριστούν και να υποστηριχθούν δεόντως. Πιο συγκεκριμένα, κατά τη διαδικασία μετάβασης χρειάζεται να υποστηριχθούν τα συστήματα διατροφής και τα ενδιαφερόμενα μέρη των αντίστοιχων κλάδων. Η βιώσιμη κατανάλωση τροφίμων πρέπει να ξεκινήσει από το προκαταρκτικό στάδιο της προετοιμασίας του εδάφους και της διαχείρισης των φυσικών συστημάτων ώστε να παρασχεθεί το κύριο δομικό στοιχείο των τροφίμων. Η ΕΕ πρέπει να κατέχει ηγετική θέση στην προώθηση της βιώσιμης διαχείρισης και της προστασίας των εδαφών.

1.5. Η ισχύς των καταναλωτών για την επίτευξη της μετάβασης μπορεί να αξιοποιηθεί μόνον όταν οι καταναλωτές έχουν την επιλογή βιώσιμων και δεοντολογικά ορθών εναλλακτικών λύσεων που δεν οδηγούν σε μείωση της άνεσης ή της ποιότητας από πλευράς υπηρεσίας, χρήσης ή προσβασιμότητας. Εφικτές εναλλακτικές λύσεις για τους καταναλωτές μπορούν να αναπτυχθούν μέσω των νέων οικονομικών μοντέλων, όπως η ψηφιακή, η συνεργατική και η κυκλική οικονομία, καθώς και μέσω της διεθνούς συνεργασίας για την παγκόσμια και τομεακή μετάβαση στα εν λόγω μοντέλα.

1.6. Οι μηχανισμοί στήριξης, συμπεριλαμβανομένων των δημοσίων πόρων και των οικονομικών μέσων, πρέπει να χρησιμοποιούνται κατά τρόπο ώστε να διασφαλίζεται η ύπαρξη υποδομής και κατάλληλης στήριξης για τους καταναλωτές που επιθυμούν να επιλέξουν έναν τρόπο ζωής με χαμηλές εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα, συμπεριλαμβανομένης της παροχής βοήθειας για την κάλυψη του υψηλότερου κόστους των δεοντολογικά ορθών/μακράς διάρκειας/βιώσιμων αγαθών και υπηρεσιών, εξασφαλίζοντας ταυτόχρονα ότι δεν διακυβεύεται η ανταγωνιστικότητα.

1.7. Χρειάζεται, αφενός, να διενεργηθεί χαρτογράφηση της μετατόπισης θέσεων εργασίας σε μια οικονομία χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα και, αφετέρου, να επιδιωχθεί ο εντοπισμός των ευκαιριών όσο το δυνατόν πιο έγκαιρα. Αυτό θα καταστήσει εφικτό τον σχεδιασμό και την εφαρμογή των πλέον αποτελεσματικών πολιτικών ώστε να διασφαλιστεί η προστασία των εργαζομένων και να διατηρηθεί η ποιότητα ζωής στο πλαίσιο μιας δίκαιης μετάβασης.

1.8. Η ΕΟΚΕ επαναλαμβάνει την έκκλησή της για τη δημιουργία Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου Ενεργειακής Ένδειας⁽¹⁾, στο οποίο θα πρέπει να συμμετέχουν όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, με μέλημα τον προσδιορισμό των ευρωπαϊκών δεικτών ενεργειακής φτώχειας. Δικαιοσύνη για όλους τους πολίτες σημαίνει εξασφάλιση καθαρής, οικονομικά προσιτής και προσβάσιμης ενέργειας στους πάντες.

1.9. Η ΕΟΚΕ ζητεί να διακοπούν οι επιδοτήσεις των ορυκτών καυσίμων και να υποστηριχθεί η μετάβαση σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας.

1.10. Οι αποτελεσματικές πολιτικές βιωσιμότητας εξαρτώνται από την ικανότητα διασφάλισης του σαφούς εντοπισμού, της κατά προτεραιότητα αντιμετώπισης και της επαρκούς χρηματοδότησης των μορφών στήριξης της μετάβασης. Ταυτόχρονα, η ΕΕ πρέπει να ξεκινήσει εκτενέστερες διεθνείς διαπραγματεύσεις με μέλημα την επίτευξη μιας παγκόσμιας συμφωνίας ικανής να μετριάσει τους βασικούς παράγοντες που συντελούν στην κλιματική αλλαγή και να υποστηρίξει ένα πιο βιώσιμο παγκόσμιο οικονομικό μοντέλο.

2. Ιστορικό/Αιτιολόγηση της παρούσας γνωμοδότησης

2.1. Η παρούσα γνωμοδότηση πρωτοβουλίας εντάσσεται στο πλαίσιο του σχεδίου εργασίας του Παρατηρητηρίου Βιώσιμης Ανάπτυξης για το 2017. Η κλιματική δικαιοσύνη είναι ένα θέμα που μας επηρεάζει όλους, παρά ταύτα όμως παρατηρείται έλλειψη δράσης σε επίπεδο ΕΕ. Είναι μια ευκαιρία για την ΕΟΚΕ προκειμένου να αναλάβει ηγετικό ρόλο και να καταθέσει τις αρχικές της προτάσεις όσον αφορά την Ευρώπη. Πολλές πτυχές της κλιματικής δικαιοσύνης πρέπει να συζητηθούν περισσότερο σε βάθος, όπως π.χ. το ζήτημα της παγκόσμιας και της επιμέρους κατανομής των δικαιωμάτων εκπομπής.

2.2. Η ΕΟΚΕ επιθυμεί να λάβει θεσμική θέση προκειμένου να εκθέσει την άποψη της οργανωμένης κοινωνίας των πολιτών της ΕΕ στη συζήτηση σχετικά με τον αντίκτυπο της κλιματικής αλλαγής και τη βέλτιστη δυνατή αντιμετώπιση αυτού του αντίκτυπου κατά τρόπο δίκαιο και ορθό.

2.3. Στο πλαίσιο των διεθνώς εγκεκριμένων Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) των Ηνωμένων Εθνών, της Συμφωνίας του Παρισιού, αλλά και του γεγονότος ότι οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής γίνονται ήδη αισθητές, χρειάζεται μεγαλύτερη συνειδητοποίηση του επείγοντος χαρακτήρα που προσλαμβάνει η υλοποίηση της κλιματικής δικαιοσύνης με συγκεκριμένες δράσεις.

3. Γενικές παρατηρήσεις

3.1. Η έννοια της κλιματικής δικαιοσύνης αντιμετωπίζει την παγκόσμια αλλαγή του κλίματος ως πολιτικό και ηθικό ζήτημα και όχι απλώς ως αυστηρά περιβαλλοντικό. Αναγνωρίζει ότι οι πλέον ευάλωτες και φτωχές κοινωνικές ομάδες συχνά υφίστανται το μεγαλύτερο μέρος των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής. Η έννοια αυτή συνήθως αντιμετωπίζεται σε ένα παγκόσμιο πλαίσιο χωρικής και χρονικής αλληλεξάρτησης, δηλαδή με επίκεντρο τις ευθύνες των χωρών που έχουν αναπτυχθεί με βάση την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων.

3.2. Οι ΣΒΑ υπερβαίνουν τους προκατόχους τους (ΑΣΧ), αναγνωρίζοντας την αμοιβαία ευθύνη, την κυριότητα, τη συλλογική δράση και την ανάγκη συμμετοχικών διαδικασιών χωρίς αποκλεισμούς. Παρότι αναγνωρίζει τον ηγετικό ρόλο που διαδραματίζει η ΕΕ για την προώθηση ενός ισχυρού και δίκαιου διεθνούς καθεστώτος για το κλίμα, η ΕΟΚΕ ενθαρρύνει τα θεσμικά όργανα της ΕΕ και τις εθνικές κυβερνήσεις να αναλάβουν δράση για την κλιματική δικαιοσύνη σε όλα τα επίπεδα: παγκόσμιο, ευρωπαϊκό, εθνικό και κοινοτικό. Η διαδικασία του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως μέσο για την επίτευξη αυτού του φιλόδοξου στόχου. Κατά συνέπεια, στην παρούσα γνωμοδότηση, η κλιματική δικαιοσύνη αναγνωρίζει την ανάγκη να εξεταστεί κατά πόσον είναι δίκαιο να υφίστανται οι πολίτες και οι τοπικές κοινότητες τον συχνά δυσανάλογο αντίκτυπο της κλιματικής αλλαγής, τόσο στις αναπτυσσόμενες όσο και στις ανεπτυγμένες οικονομίες.

⁽¹⁾ Γνωμοδότηση της ΕΟΚΕ με θέμα «Για μια συντονισμένη ευρωπαϊκή δράση για την πρόληψη και την καταπολέμηση της ενεργειακής φτώχειας» (ΕΕ C 341 της 21.11.2013, σ. 21).

3.3. Υπάρχει πρόβλημα αντίστασης στις πολιτικές για την αλλαγή του κλίματος, ενώ θεωρείται ότι αυτές τιμωρούν τον μέσο πολίτη, ορισμένους συγκεκριμένους τομείς (π.χ. τα γεωργικά προϊόντα διατροφής ή τις μεταφορές) ή τις τοπικές κοινότητες και τα άτομα που εξαρτώνται από τα ορυκτά καύσιμα, παρά τα οφέλη που αποφέρουν οι πολιτικές αυτές.

3.4. Διαφορετικές πρωτοβουλίες πολιτικής επικεντρώνονται σε τομείς και κλάδους που επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από τις κλιματικές προκλήσεις, όπως είναι η υγεία, οι μεταφορές, η γεωργία ή η ενέργεια. Η κλιματική δικαιοσύνη μπορεί να προσφέρει μια συνολική ολοκληρωμένη προσέγγιση προκειμένου να διασφαλιστεί ότι η μετάβαση σε μια οικονομία χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα επιτυγχάνεται με δίκαιο και ισότιμο τρόπο.

3.5. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η κλιματική δικαιοσύνη δεν αφορά μόνον όσους πλήττονται άμεσα από τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, αλλά και όσους επηρεάζονται από τους κύριους παράγοντες πρόκλησης της αλλαγής του κλίματος λόγω της εξάρτησης από αγαθά, υπηρεσίες και τρόπους ζωής που συνδέονται με υψηλές εκπομπές και χαμηλή απόδοση πόρων.

4. Ειδικές παρατηρήσεις

4.1. Κοινωνική δικαιοσύνη

4.1.1. Η ΕΟΚΕ πιστεύει ότι όλοι οι πολίτες έχουν δικαίωμα σε ένα υγιεινό καθαρό περιβάλλον και δικαιούνται να αναμένουν από τις κυβερνήσεις να επωμιστούν την ευθύνη για τις εθνικές τους δεσμεύσεις και τις εθνικά καθορισμένες συνεισφορές (ΕΚΣ) στο πλαίσιο της συμφωνίας του Παρισιού έναντι των παραγόντων και των απειλών που σχετίζονται με την κλιματική αλλαγή, αναγνωρίζοντας όχι μόνο τις πιο προφανείς περιβαλλοντικές και οικονομικές πτυχές αλλά και τον κοινωνικό αντίκτυπο.

4.1.2. Ο πυλώνας των κοινωνικών δικαιωμάτων της ΕΕ οφείλει να χρησιμεύσει ως πυξίδα για μια ανανεωμένη διαδικασία σύγκλισης προς καλύτερες συνθήκες εργασίας και διαβίωσης μεταξύ των κρατών μελών. Βασίζεται σε 20 αρχές, πολλές από τις οποίες θα επηρεαστούν, είτε άμεσα από την κλιματική αλλαγή, είτε έμμεσα από την ανάγκη μετάβασης σε νέα οικονομικά μοντέλα.

4.1.3. Η ΕΟΚΕ προτείνει, στο πλαίσιο των ανθρωπίνων και των κοινωνικών δικαιωμάτων, την έναρξη δημόσιας συζήτησης σχετικά με τη σύνταξη Χάρτη δικαιωμάτων για το κλίμα. Ο Χάρτης αυτός θα ενσωματώνει τα δικαιώματα των πολιτών και της φύσης στο πλαίσιο των προκλήσεων που θέτει η κρίση της κλιματικής αλλαγής. Εν προκειμένω, η ΕΟΚΕ υπενθυμίζει το σχέδιο Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων της Ανθρωπότητας που καταρτίστηκε από την κ. Corinne Lepage το 2015, ενόψει της COP 21.

4.1.4. Τα δικαιώματα της φύσης αναγνωρίζονται πλέον σε διάφορες χώρες του κόσμου μέσω της νομοθετικής διαδικασίας. Για παράδειγμα, το 2015 στις Κάτω Χώρες, μια ΜΚΟ —το Ίδρυμα Urgenda— κέρδισε μια αγωγή σχετική με το κλίμα σε βάρος της κυβέρνησης. Το Ανώτατο Δικαστήριο των Κάτω Χωρών επιβεβαίωσε με συνέπεια την αρχή σύμφωνα με την οποία η κυβέρνηση μπορεί να θεωρηθεί νομικά υπεύθυνη για τη μη λήψη επαρκών μέτρων με σκοπό την πρόληψη των προβλέψιμων ζημιών που προκαλούνται από την κλιματική αλλαγή. Παρόμοιες υποθέσεις προετοιμάζονται στο Βέλγιο και τη Νορβηγία. Επιπλέον, πρωτοβουλίες όπως το Παγκόσμιο Σύμφωνο για το Περιβάλλον, το οποίο δρομολογήθηκε στις 24 Ιουνίου 2017, ανταποκρίνονται στην ανάγκη δίκαιης περιβαλλοντικής διακυβέρνησης σε παγκόσμια κλίμακα, συμπληρώνοντας τα «δικαιώματα τρίτης γενιάς» με ένα γενικό, διατομεακό και οικουμενικό μέσο αναφοράς.

4.1.5. Υπάρχει ανάγκη να διασφαλιστεί ότι οι πλέον ευάλωτες κοινωνικές ομάδες δεν φέρουν αδικαιολόγητα βάρη και ότι το κόστος μετάβασης σε ένα οικονομικό μοντέλο που ανταποκρίνεται στο κλίμα κατανέμεται δίκαια σε ολόκληρη την κοινωνία. Για παράδειγμα, η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» θα πρέπει να εφαρμόζεται στο επίπεδο όσων δημιουργούν τη ρύπανση και επωφελούνται από αυτή, σε αντίθεση με το επίπεδο του τελικού χρήστη σε περιπτώσεις κατά τις οποίες δεν υπάρχει εφικτή εναλλακτική λύση. Η προσεκτική και ενδεδειγμένη εφαρμογή αυτής της σημαντικής αρχής έχει ήδη εξεταστεί στο παρελθόν από την ΕΟΚΕ ⁽²⁾.

4.1.6. Θα υπάρξει αυξημένη μετανάστευση (μεταξύ άλλων και κλιματικών προσφύγων) παντός είδους, λόγω των εκτοπισμένων ατόμων ⁽³⁾. Έχουμε ήδη διαπιστώσει πόσο ελλιπώς προετοιμασμένοι είμαστε στην ΕΕ για να αντιμετωπίσουμε αυτό το θέμα, αλλά και το θέμα των δυσανάλογων επιβαρύνσεων μεταξύ των κρατών μελών. Η ΕΟΚΕ έχει ήδη επισημάνει με ποιον τρόπο οι μη ισορροπημένες οικονομικές διαδικασίες μπορούν να προκαλέσουν αποσταθεροποίηση στη συγκεκριμένη περίπτωση ⁽⁴⁾.

⁽²⁾ Γνωμοδότηση με θέμα «Ο αντίκτυπος των συμπερασμάτων της COP21 στην ευρωπαϊκή πολιτική μεταφορά» (ΕΕ C 303 της 19.8.2016, σ. 10).

⁽³⁾ Γνωμοδότηση της ΕΟΚΕ με θέμα «Η επίδραση των επιχειρηματικών υπηρεσιών στη βιομηχανία» (ΕΕ C 264 της 20.7.2016, σ. 19).

⁽⁴⁾ Ευρωπαϊκή Συναίνεση για την Ανάπτυξη (ΕΕ C 246 της 28.7.2017, σ. 71).

4.1.7. Σε επίπεδο ΕΕ δεν υπάρχει διακριτό μέσο που να εφαρμόζεται στα «περιβαλλοντικά εκποσιμένα άτομα», όπως διαπιστώθηκε σε πρόσφατη μελέτη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για τους κλιματικούς πρόσφυγες. Η οδηγία για την προσωρινή προστασία είναι ένα πολιτικά δυσκίνητο μέσο για την αντιμετώπιση τυχόν μαζικής εκτόπισης και η ΕΟΚΕ υποστηρίζει τη θέση σύμφωνα με την οποία ότι η Συνθήκη της Λισαβόνας παρέχει επαρκώς ευρεία εντολή για την αναθεώρηση της μεταναστευτικής πολιτικής προκειμένου να ρυθμιστεί το καθεστώς των «περιβαλλοντικά εκποσιμένων ατόμων».

4.2. Τομέας γεωργικών προϊόντων διατροφής

4.2.1. Τα συστήματα παραγωγής τροφίμων και οι τρόποι διατροφής θα αλλάξουν ώστε να προσαρμοστούν στην κλιματική αλλαγή και να τη μετριάσουν. Όλοι οι πολίτες εξαρτώνται από τον κλάδο των γεωργικών προϊόντων διατροφής (π.χ. αγρότες, οικογένειες, παράγοντες της αλυσίδας εφοδιασμού, καταναλωτές κ.ά.) και επομένως η μετάβαση σε μια κοινωνία χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα θα πρέπει να διασφαλίζει ότι οι πληγέντες θα βοηθηθούν και θα υποστηριχθούν κατά τις συντελούμενες αλλαγές. Επιπλέον, η εν λόγω μετάβαση θα πρέπει να πραγματοποιηθεί σε παγκόσμια κλίμακα και σε τομεακό πλαίσιο και η ΕΕ μπορεί να διαδραματίσει ηγετικό ρόλο εν προκειμένω.

4.2.2. Η κλιματική αλλαγή εγείρει πολύ σημαντικά ζητήματα για την ευρωπαϊκή γεωργία τόσο ως κινητήρια δύναμη όσο και ως τομέας που βρίσκεται στην πρώτη γραμμή των επιπτώσεων.

4.2.3. Ο τομέας αυτός πρέπει να επαναπροσδιοριστεί λόγω της συμβολής του στα φυσικά απορροφητικά συστήματα, όπως οι υπηρεσίες οικοσυστήματος που μπορούν να μετριάσουν ορισμένες από τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Οι εν λόγω υπηρεσίες θα πρέπει να αναγνωριστούν και να διατεθεί, μέσω της ΚΓΠ, δημόσια χρηματοδότηση για τη στήριξη των υπηρεσιών αυτών που παρέχονται από τον αγροτικό τομέα ως συνέπεια του στόχου τους για την παραγωγή τροφίμων. Αυτή η γενική ιδέα υποστηρίζεται σε πρόσφατα εγκριθείσα γνωμοδότηση ⁽⁵⁾.

4.2.4. Η βιώσιμη κατανάλωση τροφίμων πρέπει να ξεκινήσει από το προκαταρκτικό στάδιο της προετοιμασίας του εδάφους και της διαχείρισης των φυσικών συστημάτων ώστε να παρασχεθεί το κύριο δομικό στοιχείο των τροφίμων. Η ΕΟΚΕ υπογραμμίζει την ανάγκη έναρξης συζήτησης σχετικά με την ανάγκη Οδηγίας πλαισίου για το έδαφος, και σαφούς ηγετικής θέσης όσον αφορά τη σημασία της προώθησης της βιώσιμης διαχείρισης και της προστασίας των εδαφών ⁽⁶⁾. Η προστασία του εδάφους και ο ρόλος της στις υπηρεσίες οικοσυστημάτων βρίσκονται στο επίκεντρο της σημερινής εθνοτικής Προεδρίας του Συμβουλίου της ΕΕ ⁽⁷⁾.

4.2.5. Η ΕΟΚΕ προωθεί την έννοια της βιώσιμης παραγωγής και κατανάλωσης. Η επίτευξη συναίνεσης σχετικά με την ανάγκη αλλαγής στάσης απέναντι στην κατανάλωση κρέατος θα εξαρτηθεί από τον εντοπισμό των ευκαιριών και των μορφών στήριξης που απαιτούνται με σκοπό τη διασφάλιση μιας δίκαιης μετάβασης για όσους εξαρτώνται από αυτόν τον τομέα της βιομηχανίας γεωργικών προϊόντων διατροφής.

4.2.6. Πρόκειται για έναν τομέα ο οποίος επηρεάζεται επίσης από τους κύριους παράγοντες που ευθύνονται για την κλιματική αλλαγή, ιδίως λόγω της εξάρτησής του από τα ορυκτά καύσιμα, από την παραγωγή τροφίμων και την επεξεργασία έως τη μεταφορά και τη συσκευασία. Χρειάζεται να διαμορφωθούν πολιτικές που θα αναγνωρίζουν τον «κλειστό» χαρακτήρα του υφιστάμενου μοντέλου γεωργικών προϊόντων διατροφής και να χαρτογραφηθεί μια εφικτή πορεία προς ένα βιώσιμο, φιλικό προς το κλίμα, μέλλον για τους αγρότες.

4.2.7. Οι περιβαλλοντικές πολιτικές δεν πρέπει να έρχονται σε αντίθεση με τις άμεσες ανάγκες του γεωργικού τομέα κατά την αντιμετώπισή τους ως εφαρμογές των μηχανισμών στήριξης που αποσκοπούν στη διευκόλυνση της μετάβασης σε μια κοινωνία χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα.

4.3. Καταναλωτές

4.3.1. Η ισχύς των καταναλωτών για την επίτευξη της μετάβασης μπορεί να αξιοποιηθεί μόνον όταν οι καταναλωτές έχουν την επιλογή μιας βιώσιμης και δεοντολογικά ορθής εναλλακτικής λύσης που δεν οδηγεί σε σημαντική μείωση της άνεσης ή της ποιότητας από πλευράς υπηρεσίας, χρήσης ή προσβασιμότητας. Εφικτές εναλλακτικές λύσεις για τους καταναλωτές μπορούν να αναπτυχθούν μέσω των νέων οικονομικών μοντέλων, όπως η ψηφιακή, η συνεργατική και η κυκλική οικονομία, καθώς και μέσω της διεθνούς συνεργασίας για την παγκόσμια και τομεακή μετάβαση στα εν λόγω μοντέλα.

4.3.2. Πολύ συχνά, η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» δεν εφαρμόζεται ορθά και επιβάλλονται εισφορές στους καταναλωτές, ενώ δεν διαθέτουν εφικτή εναλλακτική λύση. Οι καταναλωτές πρέπει να έχουν τη δυνατότητα εναλλακτικής λύσης πριν από τη χρήση της τιμολόγησης ως αποτελεσματικού εργαλείου για την προώθηση της αλλαγής συμπεριφοράς προς την επιδιωκόμενη κατεύθυνση.

⁽⁵⁾ Γνωμοδότηση της ΕΟΚΕ με θέμα «Πιθανή αναδιάρθρωση της κοινής γεωργικής πολιτικής» (ΕΕ C 288 της 31.8.2017, σ. 10).

⁽⁶⁾ Γνωμοδότηση της ΕΟΚΕ με θέμα «Κυκλική οικονομία — προϊόντα λίπανσης», ΕΕ C 389 της 21.10.2016, σ. 80.

⁽⁷⁾ Γνωμοδότηση με θέμα «Χρήση της γης για τη βιώσιμη παραγωγή τροφίμων και τις οικοσυστημικές υπηρεσίες» (βλ. σελίδα 72 της παρούσας Επίσημης Εφημερίδας).

4.3.3. Ο φόρος για τις πλαστικές σακούλες αποτελεί καλό παράδειγμα, με τους καταναλωτές να αντιμετωπίζουν ένα μικρό φόρο μεν, αλλά να διαθέτουν και εναλλακτικές επιλογές, δηλαδή να φέρνουν τη δική τους σακούλα ή να χρησιμοποιούν ένα κουτί που παρέχεται από τον λιανοπωλητή. Η εφαρμογή της προσέγγισης αυτής μπορεί να επιφέρει εκτεταμένη αλλαγή συμπεριφοράς.

4.3.4. Αντίθετα, η φορολόγηση των ορυκτών καυσίμων (π.χ. της βενζίνης) σε επίπεδο καταναλωτών μπορεί να προκαλέσει δυσaréσκεια και εκτροπή του διαθέσιμου εισοδήματος προς τα καύσιμα. Μπορεί να οδηγήσει περαιτέρω σε μια δευτερεύουσα παράνομη αγορά, διατηρώντας ταυτόχρονα τα κέρδη του αρχικού παραγωγού του ρύπου. Η κατάσταση επιδεινώνεται ελλείψει δυνατότητας αποφυγής των φόρων αυτών στις περισσότερες περιπτώσεις. Οι πολίτες θεωρούν ότι οι πολιτικές για την κλιματική αλλαγή συνδέονται με την αθέμιτη τιμωρία όσων δεν έχουν άλλη εναλλακτική λύση εκτός από το να λειτουργούν εντός της οικονομίας των ορυκτών καυσίμων.

4.3.5. Οι μηχανισμοί στήριξης, συμπεριλαμβανομένων των δημοσίων πόρων και των οικονομικών μέσων, πρέπει να επενδύονται ώστε να διασφαλίζεται η ύπαρξη υποδομής και κατάλληλης στήριξης για τους καταναλωτές που επιθυμούν να επιλέξουν έναν τρόπο ζωής με χαμηλές εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα, συμπεριλαμβανομένης της παροχής βοήθειας για την κάλυψη του υψηλότερου κόστους των φόρων αυτών στις περισσότερες περιπτώσεις. Αυτό μπορεί να λάβει τη μορφή συμπράξεων δημοσίου και ιδιωτικού τομέα. Η αυτοκινητοβιομηχανία αποτελεί καλό χαρακτηριστικό παράδειγμα χρηματοδοτικών διευκολύνσεων παρεχόμενων από τον κατασκευαστή για τη βελτίωση της πρόσβασης των καταναλωτών σε νέα αυτοκίνητα. Παρόμοια είδη συστημάτων υποστήριξης θα μπορούσαν να προσφερθούν και σε άλλους τομείς, όπως για παράδειγμα οι οικιακές ηλεκτρικές συσκευές ή η ανακαίνιση ενός σπιτιού ή μιας επιχείρησης.

4.3.6. Υπάρχει κλιματική αντίφαση στη χρήση δημοσίων πόρων με στόχο να υποστηριχθούν και να πραγματοποιηθούν επενδύσεις σε συστήματα και υποδομές που αυξάνουν την εξάρτηση των τελικών χρηστών από τους κύριους παράγοντες πρόκλησης της κλιματικής αλλαγής, ενώ ταυτόχρονα καταβάλλεται προσπάθεια για τον περιορισμό και τη διαχείριση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής. Οι καταναλωτές βρίσκονται στην πρώτη γραμμή του αντικτύπου του φαινομένου αυτού. Δεν είναι «δικαίο» να προσφέρεται στους πολίτες η επιλογή είτε να πληρώσουν περισσότερα για τις ρυπογόνες επιλογές είτε να μην τις χρησιμοποιήσουν.

4.3.7. Υπάρχει η αντίληψη ότι ο βιώσιμος τρόπος ζωής και οι βιώσιμες επιλογές κατανάλωσης συμβιβάζονται μόνο με ένα υψηλό διαθέσιμο εισόδημα. Οι δεοντολογικά ορθές, φιλικές προς το κλίμα, βιώσιμες επιλογές δεν είναι εξίσου προσιτές σε όλους. Η τιμολόγηση που ενσωματώνει το κλιματικό κόστος (όπως η ένταση χρήσης πόρων) για αγαθά και υπηρεσίες θα πρέπει να υποστηρίζεται από ένα πλαίσιο πολιτικής που να αντιτίθεται στην αντίληψη αυτή και να αυξάνει την προσβασιμότητα για όλους τους καταναλωτές.

4.3.8. Η νομοθεσία της ΕΕ για την προστασία των καταναλωτών προϋπάρχει της αναγνώρισης από τα Ηνωμένα Έθνη, το 1999, της βιώσιμης κατανάλωσης ως βασικού δικαιώματος των καταναλωτών και, συνεπώς, δεν κάνει καμία αναφορά σε αυτήν⁽⁸⁾. Η ΕΟΚΕ επαναλαμβάνει το αίτημά της για τη χάραξη πολιτικής σχετικά με τη βιώσιμη κατανάλωση. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό στο πλαίσιο τόσο των ΣΒΑ όσο και της πρωτοβουλίας για την κυκλική οικονομία.

4.3.9. Χωρίς την ύπαρξη εναλλακτικής λύσης, ο καταναλωτής δεν έχει καμία επιλογή και ωθείται σε φτώχεια/κακή λήψη αποφάσεων/ανθυγιεινές ή μη βιώσιμες επιλογές, αλλά και αναπτύσσει απέχθεια προς τις «περιβαλλοντικές» πολιτικές που θεωρείται ότι επιβάλλουν κυρώσεις στον τελικό χρήστη. Εν τω μεταξύ όσοι επωφελούνται από το σύστημα αυτό δεν πληρώνουν, αλλά κερδίζουν περισσότερα χρήματα, και έτσι αυξάνεται η ανισότητα, υπό το πρόσχημα της περιβαλλοντικής πολιτικής και σε πλήρη αντίθεση με τις αρχές της βιωσιμότητας.

4.4. Εργασιακή μετάβαση

4.4.1. Είναι ζωτικής σημασίας να προστατευθούν όλοι οι εργαζόμενοι κατά τη μετάβαση, τόσο όσοι έχουν περιορισμένες ή μη μεταβιβάσιμες δεξιότητες όσο και εκείνοι που κατέχουν θέσεις υψηλής εξειδίκευσης. Οι πλέον ευάλωτοι τομείς και εργαζόμενοι πρέπει να προσδιοριστούν και να υποστηριχθούν δεόντως. Η αυτοματοποίηση των θέσεων εργασίας στο πλαίσιο της οικονομίας χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα μπορεί να οδηγήσει στην εξάλειψη ορισμένων θέσεων εργασίας⁽⁹⁾.

4.4.2. Η επαγγελματική επιμόρφωση και η εκπαίδευση είναι κάποια από τα μέσα επίτευξης αυτής της προστασίας. Εκείνοι που θα πληρώσουν το τίμημα για την εν λόγω αλλαγή δεν θα πρέπει να είναι οι εργαζόμενοι των οποίων οι θέσεις εργασίας εξαλείφονται λόγω είτε της κλιματικής αλλαγής είτε της ανάγκης να σταματήσει η εξάρτηση από τους παράγοντες που ευθύνονται για την κλιματική αλλαγή.

⁽⁸⁾ Γνωμοδότηση με θέμα «Συνεργατική ή συμμετοχική κατανάλωση: ένα βιώσιμο πρότυπο για τον 21ο αιώνα» (ΕΕ C 177 της 11.6.2014, σ. 1).

⁽⁹⁾ Γνωμοδότηση με θέμα «Μετάβαση προς ένα πιο βιώσιμο ευρωπαϊκό μέλλον — Μια στρατηγική ενόψει του 2050» (βλ. σελίδα 44 της παρούσας Επίσημης Εφημερίδας).

4.4.3. Η έγκαιρη αναγνώριση των δεξιοτήτων που απαιτούνται για την πλήρη συμμετοχή σε αυτά τα νέα οικονομικά μοντέλα αποτελεί μέρος της λύσης, όμως οι δεξιότητες αυτές θα πρέπει επίσης να χαρτογραφηθούν στο πλαίσιο της υφιστάμενης απασχόλησης και των εξαρτήσεων από το σημερινό μη βιώσιμο μοντέλο.

4.4.4. Είναι σημαντικό να προστατεύονται και να διαφυλάσσονται οι τοπικές κοινότητες όπου αυτό είναι εφικτό και να διευκολύνεται η μετάβαση με τις ελάχιστες δυνατές επιπτώσεις όσον αφορά την ευημερία των ατόμων που πλήττονται τόσο από κοινωνικές όσο και από οικονομικές πλευρές.

4.4.5. Εντοπίζονται σαφώς καινούριες ευκαιρίες στα νέα προτεινόμενα οικονομικά μοντέλα, συμπεριλαμβανομένης της οικονομίας της λειτουργικότητας, καθώς και της συνεργατικής και κυκλικής οικονομίας. Εν προκειμένω, η ΕΕ θα πρέπει να ξεκινήσει τις απαιτούμενες διεθνείς διαπραγματεύσεις με μέλημα τη διαμόρφωση ενός παγκόσμιου οικονομικού μοντέλου.

4.5. Υγεία

4.5.1. Η κλιματική αλλαγή και οι παράγοντες που ευθύνονται για αυτήν συνεπάγονται κόστος για την υγεία. Το κόστος αυτό μπορεί να μετρηθεί, για παράδειγμα, με βάση τους θανάτους και τις ασθένειες που σχετίζονται με την ατμοσφαιρική ρύπανση και επιβαρύνει οικονομικά τόσο την κοινωνία όσο και τα συστήματα δημόσιας υγειονομικής περίθαλψης. Τα δημόσια υγειονομικά συστήματα οφείλουν να εξετάσουν τον ρόλο που διαδραματίζει η κλιματική αλλαγή και οι παράγοντες που ευθύνονται για αυτήν στον δικό τους τομέα.

4.5.2. Υφίσταται συσχέτιση μεταξύ της υγείας και της ευημερίας, αφενός, και της πρόσβασης στη φύση, αφετέρου (Ίδρυμα Ευρωπαϊκής Περιβαλλοντικής Πολιτικής — ΙΕΠΠ). Πολλά κράτη μέλη αντιμετωπίζουν προκλήσεις σε θέματα σχετικά με την υγεία και την κοινωνία, όπως η παχυσαρκία, η ψυχική υγεία, ο κοινωνικός αποκλεισμός, ο θόρυβος και η ατμοσφαιρική ρύπανση, τα οποία επηρεάζουν δυσανάλογα τις κοινωνικοοικονομικά μειονεκτούσες και ευάλωτες ομάδες.

4.5.3. Η επένδυση στη φύση συμβάλλει στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής όχι μόνον από την άποψη της παύσης ρυπογόνων επενδύσεων, αλλά και της πραγματοποίησης επενδύσεων για την αποθήκευση διοξειδίου του άνθρακα στα φυσικά οικοσυστήματα. Τα επακόλουθα οφέλη για την υγεία είναι διττά: πρόληψη των αυξανόμενων προβλημάτων υγείας και προώθηση ενός ενεργού τρόπου ζωής που ευνοεί τη βελτίωση της υγείας των πολιτών και των τοπικών κοινοτήτων. Η αναγνώριση αυτής της πτυχής συμβάλλει στη διασφάλιση μιας ισορροπημένης, εμπειριστατωμένης και τεκμηριωμένης διαδικασίας λήψης αποφάσεων πολιτικής.

4.6. Ενέργεια

4.6.1. Η παραγωγή ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές ως ποσοστό της κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας υπερδιπλασιάστηκε μεταξύ του 2004 και του 2015 στην ΕΕ (από 14 % σε 29 %). Ωστόσο, οι ενεργειακές απαιτήσεις όσον αφορά τη θέρμανση, τα κτίρια, τη βιομηχανία, αλλά και τις μεταφορές παραμένουν τεράστιες, ενώ πρόδος σημειώνεται μόνο ξεκινώντας από πολύ χαμηλή βάση, για παράδειγμα το μερίδιο των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας ως ποσοστό της κατανάλωσης καυσίμων στις μεταφορές αυξήθηκε από 1 % σε 6 % κατά την ίδια περίοδο.

4.6.2. Η ενεργειακή ένδεια συνιστά πρόβλημα σε ολόκληρη την Ευρώπη και, παρότι το νόημα και το πλαίσιο της ενδέχεται να διαφέρουν από χώρα σε χώρα, αποτελεί ένα ακόμη παράδειγμα της ανάγκης να διασφαλιστεί η επικέντρωση των πολιτικών για την κλιματική αλλαγή στην προστασία των πιο ευάλωτων ομάδων.

4.6.3. Η ΕΟΚΕ επαναλαμβάνει την έκκλησή της για τη δημιουργία Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου Ενεργειακής Ένδειας⁽¹⁰⁾, στο οποίο θα πρέπει να συμμετέχουν όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, με μέλημα τον προσδιορισμό των ευρωπαϊκών δεικτών ενεργειακής φτώχειας. Δικαιοσύνη για όλους τους πολίτες σημαίνει εξασφάλιση καθαρής, οικονομικά προσιτής και προσβάσιμης ενέργειας στους πάντες.

4.6.4. Οι πολιτικές που εστιάζονται στην αντιμετώπιση του προβλήματος της ενεργειακής ένδειας στην ΕΕ μπορούν επίσης να αποτελέσουν λύσεις για την εξασφάλιση υποδομών και εφοδιασμού καθαρής ενέργειας, με τον αναπροσανατολισμό των επιδοτήσεων και τον συντονισμό της πολιτικής βούλησης.

4.6.5. Οι πολιτικές που υποστηρίζουν τις επιδοτήσεις των ορυκτών καυσίμων, άμεσα ή έμμεσα, ισοδυναμούν με αντιστροφή της αρχής «ο ρυπαίων πληρώνει» διότι, σε αυτές τις περιπτώσεις, πληρώνεται ο ρυπαίων. Πολλές από αυτές τις επιδοτήσεις είναι μεν αόρατες για τον τελικό χρήστη, αλλά τελικά προέρχονται από δημόσιους πόρους. Σε πρόσφατη γνωμοδότηση⁽¹¹⁾ έχει ήδη υποστηριχθεί η διακοπή των επιβλαβών για το περιβάλλον επιδοτήσεων στην ΕΕ, ενώ στη γνωμοδότηση για τη χαρτογράφηση των πολιτικών βιώσιμης ανάπτυξης της ΕΕ⁽¹²⁾ επισημάνθηκε η ανάγκη υλοποίησης των υφιστάμενων δεσμεύσεων για την κατάργηση των επιβλαβών για το περιβάλλον επιδοτήσεων και σθεναρής προώθησης της μεταρρύθμισης της περιβαλλοντικής φορολογίας.

⁽¹⁰⁾ Βλέπε υποσημείωση 1.

⁽¹¹⁾ Γνωμοδότηση με θέμα «Αγορακεντρικά μέσα για τη μετάβαση σε μια αποδοτική, από πλευράς πόρων, οικονομία χαμηλών ανθρακούχων εκπομπών στην ΕΕ» (ΕΕ C 226 της 16.7.2014, σ. 1).

⁽¹²⁾ Γνωμοδότηση με θέμα «Βιώσιμη ανάπτυξη: Χαρτογράφηση των εσωτερικών και εξωτερικών πολιτικών της ΕΕ» (ΕΕ C 487 της 28.12.2016, σ. 41).

4.6.6. Η στήριξη θα πρέπει να είναι διαθέσιμη σε όλους, οι επιδοτήσεις θα πρέπει να επικεντρωθούν στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, ενώ οι επιδοτήσεις που αφορούν τους κύριους παράγοντες πρόκλησης της κλιματικής αλλαγής θα πρέπει να καταργηθούν επείγοντως και οι εξαιρέσεις να εφαρμόζονται κατά δικαιότερο τρόπο και να μην ισχύουν ρητά για όσους έχουν μεγαλύτερη δυνατότητα να πληρώσουν, ούτε για όσους επωφελούνται από τα ρυπογόνα προϊόντα. Οι επιδοτήσεις των ορυκτών καυσίμων ανέρχονται σήμερα, σύμφωνα με το ΔΝΤ, σε 10 εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ ανά λεπτό παγκοσμίως. Η κατάργηση αυτών των επιδοτήσεων θα αυξήσει τα δημόσια έσοδα κατά 3,6 % του παγκόσμιου ΑΕγχΠ, θα ελαττώσει τις εκπομπές κατά περισσότερο από 20 %, θα μειώσει τους πρόωρους θανάτους εξαιτίας της ατμοσφαιρικής ρύπανσης κατά περισσότερο από το ήμισυ και θα αυξήσει την παγκόσμια οικονομική ευημερία κατά 1,8 τρισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ (2,2 % του παγκόσμιου ΑΕγχΠ). Αυτά τα αριθμητικά στοιχεία καταδεικνύουν τον άδικο χαρακτήρα του υφιστάμενου συστήματος.

4.6.7. Οι αποτελεσματικές πολιτικές βιωσιμότητας εξαρτώνται από την ικανότητα διασφάλισης του σαφούς εντοπισμού, της κατά προτεραιότητα αντιμετώπισης και της επαρκούς χρηματοδότησης των μορφών στήριξης της μετάβασης.

Βρυξέλλες, 19 Οκτωβρίου 2017.

Ο Πρόεδρος
της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής
Γιώργος ΝΤΑΣΗΣ
